

UNESCO SZEMINÁRIUM NEVELÉSTUDOMÁNYI KUTATÓK RÉSZÉRE

A Szeminárium elnevezése: SOLEP (European Seminar on Learning and the Educational Process — európai szeminárium a tanulási és nevelési folyamatról.) A Szeminárium időpontja: 1968. július 28. — augusztus 23.; helye: Skepparholmen, Stockholm közelében; nyelve: angol.

A Szemináriumon a Magyar UNESCO Bizottság, az Országos Pedagógiai Intézet vezető munkatársai és az UNESCO Neveléstudományi Intézete (Hamburg) Felügyelő Tanácsa magyar tagjának közbenjárására vehettem részt.

A Szemináriumot JOHN B. CARROLL, a Princetoni Nemzeti Tészt Központ vezető kutatója irányította hat együttműködő egyetemi tanárral. A résztvevők — 35 fő — 16 országot képviseltek; ebből 3 szocialista és 3 nem európai ország. Általánosan mondható a kutatók pszichológiai megalapozottsága és beállítottsága. A résztvevők többsége a neveléstudományi kutatás mellett egyéb, egyetemi feladatokkal is foglalkozik.

A Szeminárium munkarendje két szervezeti formán alapult:

1. *Előadások*, kiegészítő vitákkal és megbeszélésekkel.

2. *Érdeklődési körök* szerint kialakított csoportok.

Az információcsere szempontjából fontosnak és hasznosnak bizonyultak a résztvevők között kialakult kötetlen beszélgetések, kollegiális érintkezések is.

A Szeminárium első három napján minden résztvevő ismertette eddigi munkásságát és érdeklődési területeit.

Az előadások átfogó képet adtak a neveléstudományi kutatás néhány területéről, módszereiről és a kutatás szervezési kérdéseiről. Az előadásokat részben meghívták, köztük a neveléstudományi kutatás kiemelkedő képviselői, részben a Szeminárium vezető tanárai és néhány résztvevője tartották. Beszámolóm I. sz. mellékletében felsorolom azokat az előadásokat, amelyek témájuk révén számomra értékesek voltak és véleményem szerint bizonyos mértékben jellemzik a neveléstudományi kutatást az Egyesült Államokban és néhány fejlett európai tőkés országban.

A Szemináriumon összesen 13 érdeklődési csoport alakult ki. A csoportok párhuzamosan működtek és szabadon lehetett választani közöttük. A csoportok vezetői tájékoztatást adtak a szűkebb szakterület helyzetéről, ezen túlmenően azonban aktív részvételen alapultak, vagyis a résztvevők saját munkáit és problémáit vitatták meg. Beszámolóm II. sz. mellékletében felsorolom a csoportokat és részben a Szeminárium végén kiadott összefoglalások, részben saját tapasztalataim alapján, röviden ismertetem tematikájukat.

A Szeminárium során lehetőségem nyílt egy lényegében egyszerű, de bonyolult statisztikai számításokra is alkalmas kézi-komputer kezelésének megtanulására. A gép az olasz Olivetti cég gyártmánya; ára: 4000 dollár. A munkát elősegítette az igen jól felszerelt szakkönyvtár, az utóbbi évek pedagógiai irodalmának mikrofilm sorozata (több ezer fényképlemez), egy mikrofilmleolvasó berendezés, egy fénymásológép (xerox) és egyéb vetítő berendezések. Lehetőség nyílt a Stockholmi Komputer Központ megtekintésére és a főváros perem területén, Saltsjööben épült 9 osztályos iskola megtekintésére. Az épületben és a berendezésben nagy mértékben megvalósították azokat a neveléslélektani elveket, amelyeket a nevelés, a tanulás és a tanítás iránt támasztanak Svédországban.

A Szeminárium munkarendjébe igyekeztem maximálisan bekapcsolódní. Valamennyi csoport munkájában természetesen nem vehettem részt, de a különböző írásos anyagok a tájékozódást minden csoport munkájáról lehetővé tették. Az érdeklődési csoportok közül az alábbiakban vettem részt: a, b, c, d, f, g. Beszámolómt tartottam saját érdeklődési területemről és eddigi kutatási feladataimról, így az OPI Didaktika Tanszéke országos felméréséről, az osztályozás és a pedagógiai vezetés körében végzett vizsgálataimról. Ismertettem hazánk oktatási rendszerét, ezzel kapcsolatos problémáinkat és törekvéseinket, a hazai neveléstudományi kutatás helyzetét, ezen belül NAGY JÓZSEF tanulmányát részletesebben is: (A korcsoportonkénti iskolázatási arányok távlati tervezése.) A könyvtári anyagban tanulmányoztam néhány, a pedagógiai vezetés és a tanártoábbképzés körébe tartozó újabb amerikai vizsgálatot.

A fejlett tőkés országok neveléstudományi kutatásának szintjéről, helyzetéről kialakult összehasonlóm az előadások, a csoportokban végzett munka és személyes beszélgetések során összegeződött bennem. Főbb jellegzetességeit az alábbiakban látom:

1. Az egzaktásra törekvés, a *mérés-központúság* a neveléstudomány és a határtudományok kutatási területén. Sommásan fogalmazva: a kutatás alapfeltétele a mérés lehetőségeinek megteremtése.

A tanulói képességek és teljesítmények mérése magától értetődő és megszokott tevékenység mind a kutatók, mind a tanárok és az iskola-pszichológusok munkájában. A tanulói eredmények mint a nevelési rendszer „kijövő” (output) teljesítménye mérésében lényegében két típust különböztetünk meg: *mérés standardizált tesztekkel* (viszonyítási és összehasonlítási funkció), *mérés a tanárok, munkaközösségek által készített tesztekkel* (visszajelentő

funció). További, de már jellegzetesen kutatási területek mind a tanárok, mind a tanulók intelligenciája, véleményei, állásfoglalásai (attitűd kutatás) és cselekvései; illetve a szavak és tettek megfelelési viszonylatainak kutatása. Vizsgálataikban módszertani sokoldalúságot valósítanak meg (kérdőívek, különböző típusú és funkciójú tesztek, módszeres és humán megfigyelés, szituációteremtés stb.). Nagyon imponáló statisztikai apparátussal dolgoznak: interkorrelációt, regresszió analízis, variancia elemzés stb. Mindezt személyi és gépi (komputer) asszisztenciával valósítják meg.

A mérés-központúság nem egyszerűen módszertani kérdés. Sokkal inkább a kutatók gondolkodását, a pedagógiai jelenségek matematikai modellezésére való törekvést jelenti. Ennek tulajdonítom, hogy a Szemináriumon — és a szakirodalomban is — a mérési eredmények pedagógiai interpretálása állt a viták homlokterében.

A magam részére azt a tanulást vontam le, hogy a matematikai-statisztikai apparátust meg kell tanulni és a mérés gépi feltételeit fejleszteni kell. Úgy gondolom, hogy ez összhangban van a legjobb hazai kezdeményezésekkel is. Ha a neveléstudományi kutatás hazai irányítói úgy vélnék, hogy ebből számukra is van tanulság, akkor bizonyos vagyok benne, hogy a hazai kutatás előtt nagyobb távlatok nyílnának meg.

2. A részeredmények összefoglalása, a *szintézisre törekvés* a neveléstudományi kutatásban. Ezzel összefüggésben a hatékonyabb nevelési- és iskolarendszerek kialakítása, a reformok előkészítése.

A neveléstudományi kutatás fókuszában — a Szemináriumon tapasztaltak szerint — a következő részterületek vannak:

Tantervelméleti kérdések tantervi modellek, egységek konstruálása, a tanterhek hatékonyságának értékelése. Főleg GAGNÉ munkássága hat ezen a területen.

Tanulási lélektani kutatások — a sokféle elmélet közül egy operatív, a tanárok részére is könnyen értelmezhető komplex modell kialakítására törekvés; az önálló tanulás, általában a tanulás vezérlésének hangsúlyozása, mint a tanítás iránti fő követelmény.

Tanítás metodológiai kérdések — különböző módszerek összehasonlíthatóságának problémája az egyének és az osztályközösség viszonylatában.

A Szemináriumon különös hangsúlyt kapott a részterületek egységes teóriába való szintetizálásának fontossága. Világosan megfogalmazták, hogy ezen a területen különbség észlelhető a svéd és az egyéb országok — beleértve az Egyesült Államok — kutatási színvonalá között. A 9 osztályos, általánosan művelő iskola megalkotása — amint az nálunk is ismeretes — nemzetközi elismerést biztosított a svéd kutatóknak. Jellemző, hogy ma már

egy új reform előkészületein dolgoznak. Úgy tapasztalták, hogy döntő előrelépést kell tenniük az önálló tanulási szokások kialakításában és a tanulók érdeklődés szerinti differenciálásában. Véleményem szerint érdemes lenne a svéd neveléstudományi kutatás szervezetét és funkcióját részletesen tanulmányozni és pozitív vonásait nálunk is megvalósítani. Rövid jellemzőként a következőkről számolhatok be (SVENSSON előadása és személyes közlése alapján): az iskolapolitika irányítói és a kutatók közti teljes egyetértés, (az egyéb országok képviselői részéről elég gyakori panasza a hatóságok és a kutatók közötti ellentét), a koordináló bizottság tervében megállapított kutatási témák szétosztása a kutatói kollektívák között (nevelélektannal foglalkozó pszichológus, szociológus, matematikus, szakmetodológusok, 1—2 évre szabadságot gyakorlati szakemberek, asszisztencia), a kutatási feladatokban a pedagógiaiközpontúság biztosítása a tantárgyközpontúsággal szemben (ennek megfelel a 10 kutatási intézmény szervezeti felépítése), a kutató kollektívák ellenőrzése a koordináló bizottság részéről (időszakos beszámolási kötelezettségek, kudarc elemzés), a szükséges pénzügyi alapok fedezése (a svéd társadalomtudományi kutatás több mint 50 %-át kb. 11 millió koronát fordítanak neveléstudományi kutatásra).

3. A kutatási eredmények gyakorlati bevezetése, megvalósítása során több esetben nehézséget okoz a tanárok, szakfelügyelők, igazgatók ellenállása, meg nem értése. Ezért került a neveléstudományi kutatás középpontjába a *tanári magatartás*, a tanári hivatás és normarendszer, a tanárok kulturális- és szociális- és életkörülményeinek vizsgálata. A tanárképzés és továbbképzés (újratartás) optimális módszereinek megtalálásától azt remélik, hogy sikerül a tanárok többségének merev, tantárgyközpontú magatartását a gyermek felé irányuló beállítottsággá alakítani. Több esetben problémát okoz ma már — éppen a kutatók bizonyos mértékű különállása, szaknyelve miatt — a kutatási eredmények interpretálása a tanárok részére.

4. A kutatási tevékenységben a *szociális tényezők* iránti érzékenység. A kutatásokban a társadalmi osztályok, rétegek mint jelentős teljesítménymódosító faktorok szerepelnek. A társadalmi kiegyenlítődést cáfolják azok a vizsgálatok, amelyek a tanulói teljesítmények, a szülői elvárások és a tanulás iránti igény korrelációját mutatják ki a szociális-kulturális környezettel. Az összehasonlító pedagógiai csoport megvitatta a különböző szociális rétegek részvételi arányát a közép- és felsőfokú oktatásban a szocialista és a kapitalista országokban.

Természetesen nem állítom, hogy a tájékozódáson és az összbenyomáson túl, alaposabb betekintést nyertem a fejlett tőkés or-

szágok neveléstudományi kutatásának színvonalába. Ez az idő rövidege és a Szeminárium célja miatt sem lett volna lehetséges. Mégis megkockáztatom azt az állítást, hogy kutató munkánk szervezetében, módszertani szemléletében és szintjében *több éves lemaradásunk van*. Ez az állítás lényegében csak kiegészítő jellegű ahhoz a két tanulmányhoz, amelyek a közelmúltban szerzetesen elemezték a hazai kutatás színvonalát, problematikáját. (NAGY SÁNDOR: A didaktikai kutatások helyzete és a további feladatok. Pedagógiai Szemle 1968/7—8.; SZARKA JÓZSEF: A neveléstudomány fejlesztésének irányai. Tanulmányok a neveléstudomány köréből, 1966.)

Tapasztalataim alapján, a kutatási munka fejlesztése érdekében a következő javaslatokat teszem:

1. A neveléstudományi kutatás „intézményesítése”; összehangolt és ellenőrzött kutatás a művelődéspolitikai elveivel és igényeivel összhangban. A tantárgy-szemlélet helyett a neveléslélektani szemlélet elsőbbségének biztosítása a kutatásban és a kutatási intézmények felépítésében.

2. A tanulói teljesítmények mérésének tudományos megalapozása és irányítása; a főleg és sokszor káros felmérések kiküszöbölése. A kutatásban a mérés-központú szemlélet elfogadása, a statisztikai apparátus felhasználása és a gépi feldolgozás lehetőségeinek biztosítása.

3. A jelenlegi tantervek, a különböző módszertani újítások és kísérletek értékelése egy átfogó nevelési-oktatási reform megalapozása érdekében.

4. A pedagógiai vezetés és a tanári magatartás normáinak kutatása, a tanárképzés és a továbbképzés hatékonyságának értékelése.

5. Az összehasonlító pedagógia — mint önálló kutatási irány — átgondoltabb és intenzívebb művelése.

6. Kutató munkánk több irányú fejlesztését szolgálná, ha hazánk részt venne az UNESCO Neveléstudományi Intézetének kezdeményezésére létrehozott IEA program második fázisában. Erről az esetleges lépésről — T. N. POSTLETHWAITE tájékoztatása szerint — 1968. novemberig kell döntést hozni. (Az IEA program célja a tanulói teljesítmények nemzetközi értékelése; az I. fázisban 12 tőkés ország vett részt, a matematikai teljesítményeket mérték, a II. fázisra újabb országok is jelentkeztek, így Lengyelország és a Szovjetunió is; a II. fázisban a következő tantárgyak teljesítményeit fogják mérni: természettudományok, anyanyelv, második nyelv, állampolgári ismeretek.)

I. sz. Melléklet

A SOLEP-en elhangzott néhány, fontosabb előadás:

CARROLL (USA) — tanulási modelljét ismertette, a kérdést a tanulói teljesítmények és a képességek szempontjából közelítette meg.

DAHLÖF (Svédország) — a svéd iskolareform kutatási előkészítését ismertette, kitért az egyetemi tanárok körében végzett felmérésre és a differenciálás optimális mértékét meghatározó kutatásokra.

DENIS-PRINZHORN (Svájc) — Piaget munkásságáról adott összefoglaló képet.

HECKHAUSEN (NSZK) — a motiváció körében végzett vizsgálatait ismertette és egy erről készített tudományos kisfilmet is bemutatott.

KEISLAR (USA) — tantervméleti modellekről, különös tekintettel Gagné munkásságára, tartott előadást.

KOGAN (USA) — az intelligencia és a kreatív gondolkodás körébe tartozó vizsgálatait ismertette, megfigyelési anyagára és nagy statisztikai apparátusra támaszkodva bizonyította e két pszichikus terület különállóságát.

OBUCHOWSKA (Lengyelország) — neurotikus gyerekek iskolai magatartásáról és teljesítményeiről tartott előadást.

PILLNER (Skócia) — a skót neveléstudományi kutatás szervezetről és néhány terv kivitelezéséről tartott előadást.

POSTLETHWAITE (UNESCO Neveléstudományi Intézet — Hamburg) — az IEA program matematikai fázisát ismertette és beszámolt a következő fázis előkészítéséről.

STUKÁT (Svédország) — a zárt láncú televíziós megfigyelés (a tanár magatartása a tanítási órán) módszerét és eredményeit ismertette.

SVENSSON és munkatársai (Svédország) — beszámolt a svéd neveléstudományi kutatás szervezeti kérdéseiről.

VELEMA (Hollandia) — az összehasonlító neveléstudományi módszertani kérdéseiről tartott előadást.

WERTHEIMER (USA) — egy idegennyelvtanítási kísérlet elemzését ismertette.

WICKER (USA) — az iskola nagysága és a tanulók személyiségvonásai közti összefüggések körében végzett vizsgálatát ismertette.

WOLD és munkatársai (Svédország) — a multivariáns statisztika pedagógiai interpretálásáról tartott előadást.

II. sz. Melléklet

A SOLEP-en alakult érdeklődési csoportok: a)–b) — Két, sok szempontból hasonló tematikájú csoport foglalkozott a nevelési célkitűzések valóra váltásának, a tantervek, a tanítási eljárások és módszerek eredményességének értékelésével. Csak jelezni szeretném e két csoport széles körű tematikáját: a nevelési

célok kiválasztásának kritériumai, a nevelés „kijövő” teljesítményének kritérium szerinti elemzése, GAONÉ tantervmélete, a különböző oktatási eljárások összehasonlíthatóságának feltételei, tanítási és tanulási modellek, az individuális különbségek figyelembevétele a tanulási irányításában stb.

c) Kutatás *metodológiai* csoport. Nem-kísérleti úton nyert adatok elemzése, következtetések levonása, felmérési hipotézisek stb.

d) *A tanár és a tanulási folyamat.* Tanuláselméletek, egy leegyszerűsített tanulás elmélet szükségessége a tanár részére, amely az S—R teória és a gondolkodásos (verbális) tanulás ötvözte; az iskolai feladat természeté és a tanuló szintje, a tanítás módszerének és a tanár magatartásának a nevelés céljával való egyeztetése stb.

e) *A tanulás stratégiája.* Egyetemi hallgatók optimális tanulási szokásainak kialakítása az individuális tényezőkkel, a feladatokkal, és a tanítás módszerével összefüggésben stb.

f) *Szociálpszichológiai csoport.* A verbális kifejezés és a cselekvés viszonya, a tanulás

és a szocializálódás kapcsolata, az utánzás szerepe a szocializálódásban, a pedagógiai vezetés néhány problémája, a kísérleti hatás hibája, intézeti tanulók differenciálása az iskolán kívüli tevékenységekben, az iskola nagyságának hatása a tanulók személyiség-fejlődésére és teljesítményeire.

g) *Összehasonlító pedagógia.* A csoport munkájában résztvevők nemzeti iskolarendszere, az IEA program, a pedagógiai mikro- és a társadalmi makrostruktúra összehasonlító elemzése, a különböző társadalmi rétegek részesedési aránya a közép- és felsőfokú oktatásban.

h) *Ifjúsági tanácsadás.* Alapfogalmak, diagnózis, előrelátható jelenségek (hivatási, önértékelési stb.) figyelembevétele a tanácsadásban.

Egyéb csoportok: Alkalmazott pszichológia, Nyelv fejlődés, Második nyelv tanulása, Piaget-csoport, Utánzó játékok szerepe a tanításban.

BÁTHOBY ZOLTÁN

KOZMA TAMÁS

AZ AMERIKAI FŐISKOLA TÁRSADALMI FUNKCIÓJA

A tanulmányi szempontból *hátrányos helyzetet* hazai vizsgálatával kapcsolatban fölvetődik a kérdés: vajon a nem-marxista pedagógiai kutatások ismerik-e ezt a problémát, milyen eszközökkel és módszerekkel közelítik meg a kérdést, milyen eredményekhez jutnak a polgári társadalmak keretei között, és mennyiben torzítják valóságlátásukat a polgári pedagógia idealista előföltévesei. Ha a nyugat-európai és amerikai nevelésszociológiai irodalommal ismerkedünk, arra az érdekes felfedezésre juthatunk, hogy a tanulmányi szempontból hátrányos helyzet a polgári pedagógiának és szociológiának is egyik központi problémája. Természetes, hogy a társadalom- és oktatáspolitikai situáció, amelyben ott ez a kérdés fölmerül, a miénktől gyökeresen eltér, mint ahogyan különbözik magának a jelenségnek az elnevezése is. Lényegében azonban ugyanarról az oktatáspolitikai problémáról van szó.

A nem-marxista pedagógiai irodalom a tanulmányi szempontból hátrányos helyzetet két összefüggésben szokta tárgyalni. Vizsgálják a pedagógiai vetületben, amikor azt a kérdést kutatják, vajon a *tanulmányi előmenetelt mennyiben befolyásolják a tanuló környezetének szociális tényezői* (pl. a teljesítmény- vagy az intelligenciatesztek standardizálásával kapcsolatban)¹. Másrészt vizsgálják a hátrányos

tanulmányi helyzetet *szociológiai—politikai aspektusból*, amikor azt a kérdést teszik föl, szabad csatornája-e az iskola az illető társadalom mobilitásának (pl. a dolgozó osztályokból származó tanulók továbbtanulási esélyeiről szólva).²

Különösen a nevelésszociológusok közt hat a polgári szociológiának az az áramlata, amelyet HEGEDŰS ANDRÁS nyomán a kispolgárság utópisztikus antikapitalizmusának megnyilatkozásaként értékelhetünk.³ (Angol nyelvrületen ennek az irányzatnak a reprezentánsa a bér munkások és a polgárság rovására a *managerek*ből alakuló új középosztályt hirdető C. WRIGHT MILLS volt.⁴ Az utópisztikus társadalombírálat újabb érdekes megnyilatkozása pl. az a könyv, amelyet DAVID RIESMAN és CHRISTOPHER JENCKS írt a felsőoktatásnak az Egyesült Államok társadalmi struktúrájában betöltött szerepéről.⁵

Az alábbi írás — amely CH. JENCKSnek az említett könyvet új szempontokkal bővítő

¹ FRANZ HESS, FRITZ LATSCHA, WILLI SCHNEIDER; *Die Ungleichheit der Bildungschancen.* Freiburg, 1966.
² HEGEDŰS ANDRÁS; *A modern polgári szociológia és a társadalmi valóság.* Budapest, 1961.

³ C. WRIGHT MILLS; *Power, Politics and People.* (Collected Essays) Oxford, 1963.

⁴ CHRISTOPHER JENCKS, DAVID RIESMAN; *The Academic Revolt.* New York, 1968. CH. JENCKS a Harvard Egyetem előadója. RIESMAN professor nem szorult bemutatásra: az amerikai ember elmagányosodásáról írt szociológiai tanulmánya magyarul is olvasható (*A magányos tömeg.* Budapest, 1968).

¹ STEPHEN WISEMAN; *Education and Environment.* Manchester, 1964.